

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Тотко Стоянов

член на научното жури за оценка на качествата на дисертационния труд на **Денис Даниелов Борисов**, докторант редовно обучение към Катедра Археология, Исторически факултет на Софийски Университет „Св. Климент Охридски на тема: **Икономически и културни контакти на Северозападна Тракия с гръцкия свят (V-I в. пр. Хр.)**, представен за присъждане на **образователна и научна степен “Доктор”**

Денис Даниелов Борисов е възпитаник на катедата по Археология при Исторически Факултет на Софийски Университет „Св. Климент Охридск“. Още в хода на обучението му в Бакалавърската програма той прояви интереси към проблематиката на класическата археология, което имаше естествен завърше в обучението му в Магистърската програма по Класическа археология, която завърши с магистърска теза на тема „Етнически и социален състав на населението на Августа Траяна и територията ѝ през римската епоха (I-IV в.)“, защитена успешно през 2019 г.

Темата на предложената за защита дисертация е актуална и дисертабилна като възможности, които предлагат наличните археологически данни и научни публикации. Същевременно, особено в проблематиката на изделията на торевтиката са налице дискусии, понякога с противоположни становища, с различна по съдържание и обхват аргументация, което е предизвикателство пред един млад изследовател.

Представената теза има една, бих казал, класическа структура – Увод, пет глави, заключителна глава, библиография, каталог и приложения (табла, карти и таблици) с общ обем 425 страници. В началото на увода стегнато са представени целта, задачите и методите на изследването. Дефинираните основни задачи предопределят обособените пет глави в изложението. В следващ текст докторантът е се спрял на съдържанието на понятията „икономически“ и „културни контакти“ използвайки за база примери т монографията на д-р Н. Тедосиев за Северозападна Тракия и едно по-скоро теоретично

изследване на немския учен К. Улф. Следва представянето на разбирането на автора за хронологическите рамки и географския обхват на дисертационния труд, извлечено от успешно представени идеи в предхождащи изследвания на български и автори от съседните страни. Финалната част от увода представя основни исторически събития, свързани с развитието на Северозападна Тракия, отразени в достигналите до нас исторически извори.

Каталозите на обектите и особено на категориите находки са изходната база за анализа в отделните глави. Представена е информация за 38 археологически комплекса и 181 каталожни единици - находки от Северозападна България, Югозападна Румъния и Източна Сърбия, следващи константен модел на представяне на данните. 92 табла с фото- и графични илюстрации на изследваните артефакти, обвързани с каталога и текста на изложението, са на добро ниво и предпоставка за обективен анализ и синтез. 4 карти и 16 таблици с релативна хронология допълват илюстративната част. (Графичните образи които повтарят снимката на съда до тях не носят никаква допълнителна информация и са ненужни)

Гл. I. *История на проучванията*. Следвайки хронологията на публикациите е направен един неформален преглед на съществена част от литературата по проблематиката на дисертацията. Още най-ранните първични публикации от началото на XX в. са представени аналитично – оценка за обема и качеството на данните и илюстрирането им, наличие на датирание, бележки за произход на артефактите и др.

Според докторанта, в публикациите по темата в изследвания регион настъпва нов етап с проучването на Могиланската могила във Враца и публикациите на И. Венедиков и Б. Николов за характера и съдържанието на трите гробни съоръжения, които привличат вниманието на специалистите към този важен за политическата и културната история на Тракия комплекс. Отбелязани са усилията на Б. Николов за събиране публикуване на информация за различни обекти и находки - случайни и изследвани археологически. Коментирани са публикациите на важни находки и комплекси, като погребението от Вълчитрън, гроба при циментовия завод при Плевен, съкровището от Якимово, разкопките на могилни некрополи от екипа на Г. Китов в Ловешко и др. Бих отбелязал вниманието на докторанта и към общи публикации за

Тракия, чийто съдържание има отношение към проблематиката на дисертацията, като *Bulgaria in Antiquity* на Р. Ходинот (1975 г), статията на В. Василев за реконструкцията на шлема от Върбица (1979) монографията на М. Домарадски *Келтите на Балканския полуостров* (1984) и др.

С основание откриването на съкровището от Рогозен е определено като начало на нов етап в изследванията за региона. Докторантът се е постарал да проследи балансирано отделни публикации по различни въпроси, свързани със съкровището, каталозите за изложбите зад граница и обобщаващите публикации по основните теми и дискусии, като състава и характера на съдовете, информацията от надписите върху част от тях, проблемът за характера на депонирането, хронологията на натрупването, датата и причините за депонирането и пр. Проследени са изследванията на различни обекти от региона и публикациите за тях в последните две десетилетия на ХХ в. Специално внимание е отделено на дисертациите на Н. Теодосиев и Д. Антонов, пряко свързани с проблематиката на дисертацията (публикувани през 2000 и 2007 г.). Коментирани са и други важни публикации по темата от първите десетилетия на настоящото столетие. Открити са данните от спасителните проучвания по големите инфраструктурни проекти на територията на региона. Представени са важни за темата на дисертацията публикации на румънски и сръбски учени.

Заклучителната част на главата е посветена на обобщение на основното в развитието на изследванията и публикациите по тях. Открити са проблеми и недостатъци в проучванията на икономическите и културни контакти на Северозападна Тракия през класическата и елинистическата епохи.

В гл. II *Керамични изделия* са разгледани документираните в региона съдове, продукт на елинската керамична индустрия от класическата и ранноелинистическата епоха, както и примери на локални имитации на характерни гръцки форми, като източник на възможности за проучване на икономическите и културни контакти на Северозападна Тракия с гръцкия свят през изследвания период, както и пътищата, по които са осъществявани тези контакти. Последователно са разгледани следните форми: скифоси, киликси, кантароси тип „moulded rim”, лекити, кратери, амфориски, пиксиди, лампи, купи, и амфорна тара, общо 24 находки. Докторантът посочва, че повечето са представени в

гробни контексти и само един пример е от селищна структура. Всеки съд от дадена форма е представен с контекста, с който е свързан, особеностите му, паралелите от Гърция, основно Атина, Западнопонтийските апойки и вътрешността на Тракия. В някои случаи са цитирани и примери от Северното Черноморие и други части на Средиземноморието.

Представени са предложените датировки и обичайно е посочена предпочетената. Струва ми се, че излишно в някои случаи, има почти пълно повторение на описанията от каталога, както и увлечение по цитиране на паралели, не винаги в приемлива последователност. Проличава много добро познаване на керамичните форми и основни публикации, както за керамиката от Атически комплекси, така и от Понтийското крайбрежие и Тракия. Има някои неудачи, като поставянето на Енисала на север от Дунав, употребата на термина „амфориска,“ вм. „амфориск“ или фраза, че киликс от Атинската агора е подобен на съдове от Дойренци (с. 47, 164).

Във финалната част на тази глава са разисквани общи проблеми като приема и употребата на гръцка керамика във „варварските“ общества като тракийското; вероятният по-голям афинитет на тракийската аристокрация към изделия (съдове) от благородни метали; наблюдението на специалисти, че присъствието на еднотипни съдове в дълги серии в тракийска среда е резултат от търговски взаимоотношения, но вероятно е съществувала и практика на даряване; дискусиата, дали употребата на гръцки съдове във варварските общества води до възприемане на гръцки (обредни) практики и по-конкретно предположението, „че в Древна Тракия не е практикуван симпозион „по гръцки образец“. Цитирано е мнението на А. Божкова, че кратери са използвани в тракийска среда за поднасянето на вино, а не за смесването му с вода. В Северозападна Тракия банкетен комплект, съставен от керамични и метални съдове, е документиран само в гробница I/II от Могиланската могила във Враца. В останалите комплекси са налице единични керамични съдове. Разгледани са мненията за съществуването на пазари в тракийска среда, които за момента се отнасят главно за Южна Тракия и свързаният с тях въпрос за пътищата, по които са осъществявани икономическите контакти. Докторантът представя съществуващите мнения за вероятните пътища по вода и суша – от изток по Дунав и големите притоци и от юг по Вардар и Морава и през проходите Петрохан и Витиня. Във връзка с южното направление, познавайки литературата за изследванията на Кале Кършевица, Д. Борисов формулира хипотезата, че е възможно импорът на част от

гръцката керамика в СЗ Тракия да е осъществен чрез това селище с очевидно елинизиран характер. В опит за финален синтез по коментирания проблематика докторантът формулира противоречивото заключение, че „керамичните изделия от Северозападна Тракия показават, че районът не е интегриран в търговията с гръцкия свят.“ Преди това, обаче, той допуска наличието на инцидентни посещения на елини в СЗ Тракия, попадането на гръцка керамика там „чрез индиректни **търговски** контакти с участието на други тракийски племена, като тези изделия попадат в Северозападна Тракия чрез **търговски обмен** между тракийските племена.“ (с. 62).

Гл. III. *Изделия на торевтиката* е сърцевината на дисертацията с количеството и разнообразието на съдовете от благороден метал, датиращи от началото на класическата до края на елинистическата епоха. Основната цел на тази глава е синтезирането на данните от анализа на изделията на торевтиката от Северозападна Тракия, които свидетелстват пряко или косвено за наличието на икономически и културни контакти с гръцкия свят през класическата и елинистическата епохи.

Разгледани са 11 категории с общо 13 форми съдове от Северозападна Тракия. Анализът започва с фиалите и каликс-купите, които са най-многобройни, а като функция са основен елемент на сервизите.

Докторантът представя най-напред две бронзови фиали-мезомфалос от Северозападна Тракия, които предхождат масовата поява на фиали в региона. Фиалата от Софрониево е открита в могилено погребение на конен воин, чийто инвентар насочва към дата в VII в. пр. Хр., потвърдена от привлечените паралели за дата между началото на VII и третата четвърт на VI в. пр. Хр. Фиалата от Нефела е случайна находка и е предложена условна дата в рамките на VI в. пр. Хр. Формалните белези на двата съда позволяват предположение за изработването им в елински ателиета. Следва текст очертаващ навлизането на двете основни разновидности фиали в региона през V до началото на IV век – няколко фиали от Рогозенското съкровище и една от съкровището от Радювене от варианта мезомфалос, характерни за гръцката практика и много повече от по-голям брой места фиали от т. нар. ахеменидски тип (с двусъставно тяло и S-виден профил), подходящи за пиене на вино и отразяващи възприемането на ахеменидския модел на банкетирание от тракийската аристокрация. Още от началото на IV век те са доминиращ тип с различни варианти в морфологията и пропорциите на съдовете със съпътстващи ги

вариации в декорацията – от гладко тяло до различни комбинации от мотиви илюстрирано с посочени конкретни примери.

Най-ранната фиала-мезомфалос вероятно е № 2 (по-каталога на съкровището), чиято релефна украса от лотосови цветове и бадемовидни орнаменти намира паралели в островна, континентална Гърция и Македония, насочващи към дата в края на VI – началото на V в. и евентуално ателие от района на Халкидика. Цитирано е предположението на И. Маразов, прието и от други, че съдът е попаднал в района като дипломатически дар или част от плячката, взета от трибалите при похода им срещу Абдера. Към тази са добавени други две фиали със сходна орнаментална схема, но с S-овиден профил и дата в IV в., също продукт на елински ателиета (възможно и в М. Азия). Заедно с тези две, към предполагаемата абдерска плячка е добавена и изящна фиала ахеменидски тип с фриз от лъвоглави грифони, чиито опашки рамкират палмети - съчетание на ахеменидски мотиви с елински художествен стил.

Следващ обект на просторен анализ е една от фиалите от Могиланската могила с апликиран медальон с глава на персонаж определян като Афродита. Сходства с изображения от монети на Кизик оформят хипотезата за възможното създаване на фиалата в ателие на Кизик или района и дата около втората четвърт на IV в.

Обстойно е разгледана една от фиалите, привличаща вниманието на специалистите – фиалата, изобразяваща мита за Ауге и Херакъл. Представени са мненията за формата и декоративната програма на съда, иконографските паралели за вторично монтирания медальон с митологичната сцена, становищата за времето и мястото на създаване. Предложената след скрупульозен анализ от М. Трейстер дата – края на IV-първите десетилетия на III в. е вероятно най-обоснована, а за ателието мненията гравитират около северноегейското крайбрежие, Халкидика и Македония или Пропонтида.

Закономерно е отредено място на дискусията за четенето и интерпретацията на надписите върху група фиали с разнообразна морфология и украса от Рогозен и известните преди това фиали от Александрово и Могиланската могила, които съдържат имената Котис и (две) Керсеблепт. Основното становище, че това са имената на двамата одриски владетели води до извода, че съдовете не са местно производства, а анализът на формата, украсата и паралелите до варианти за производството им в ателие(та) при двора на владетеля, с варианти за придобити и надписани там съдове, попаднали от юг,

Пропонтида или Анатолия. Посочени са изследвания, в които се търси сравнение с практиката за надписване на съдове (предмети) от благороден метал в гръцката и ахеменидската практика. Акцентирано е и върху тълкуванието на надписа на фиала № 29 от Рогозенското съкровище ΔΙΣΛΟΙΑΣ ΕΠΟΙΗΣΕ, водещи до различни мнения за статута и ролята на торевтите в Тракия. Представени са и различните мнения за обстоятелствата, при които е заровено съкровището, неговия характер и произход. (Проблемът за датата на депонирането е подценен). Представена е ясно откритата се група на каликс-купите, след откриването на Рогозенското съкровище, отразяваща възприемането на важна тенденция в развитието на фиалите в ахеменидска Персия и специфичните характеристики на тези чаши в Тракия, на фона на развитието им в съседна Македония; и в тази връзка, постоянно увеличаващата се група от керамични реплики от селища и некрополи, и в Южна, и в Северна Тракия.

Каните са другата голяма група банкетни съдове в Тракия, които се откриха след откриването на Рогозенското съкровище. Те очевидно са в комбинация с чашите, основно фиали и каликс-купи, като основен елемент в сервизите от богати гробове и в съкровища. Основната форма при тези от сребро са с кръгло устие и овоидно тяло (олпе) и дръжка, обичайно свързана хоризонтално с устието. Въпреки вариациите в силуета и декоративните схеми, те са очевидно хомогенна група, характерна за Тракия. Спорно е мнението, че са директна заемка от ахеменидския репертоар. Близостта с глинени версии в елинската традиция още от раннокласическата епоха е видима, а изпълнени в сребро с екземпляри от престижни сервизи в Македония от IV-III в. Тези основни линии са очертани в изложението на докторанта с препратки към актуални изследвания. Д. Борисов е акцентирал на въпроса за произхода, възприемането и местната продукция на кани от тази форма, с украса от чашка на лотосов цвят, в контекста на актуалните публикации, включително въпросът къде е приоритетът - в продукцията на македонски ателиета или такива от Югоизточна Тракия и разпространение сред местните майстори във вътрешността. Каните с трилистно устие (ойнохоета), изработени от бронз, са с по-минорно присъствие. По-изявено разпространение (и в другите части на Тракия) има вариантът с биконично тяло, издължена шия и асиметрично устие с чучур. Тази група е добре представена в контекста на актуалните изследвания в България и извън нея, включително с мненията за развитието на формата и предположените райони, където са ателиетата, по

крайбрежията на Тракия и/или в утвърдени центрове в Елада. Ойнохоевата със симетрично трилистно устие и овоидно или кълбовидн тяло са единични, по-често случани находки. „Чашите и каните „Фидиев тип“, както пише докторантът на с. 93, имат добър прием и в СЗ Тракия. Колебанието за назването на формата, е налице и в специализираната литература. Сребърните съдчета от Могиланската могила и Букьовци представят два варианта, очевидно продукция на различни ателиета. Бронзовото съдче от Пудрия представя по-редките за Тракия версии.

Кантаросите и киликсите, основни форми чаши за гръцката традиция, очевидно са рядкост в тази част на Тракия, от бронз, също предполагаема продукция на гръцки работилници. Ритон, гобеле и котиле са също чаши с минорна изява, с предполагаем импортен характер. Чашите с изявено конично тяло, без столче и дръжки (мастос) са проява на добър прием на тази нова форма в късноелинистическата торевтика, по-добре документирана в СЗ и СИ Тракия, при това и с местна продукция (съкровището при Якимово) и в земите на север от Дунав.

Осем бронзовите ситули (1 от Чернеле, Румъния) са свидетелство за обичайното присъствие на тези съдове в банкетните комплекти от богати погребения и в СЗ Тракия и са представени изчерпателно в контекста на актуалната литература. В сходни мащаби със ситулите, добър прием в комплектите от СЗ Тракия, имат и хидриите, представящи обичайни варианти от другите части на Тракия.

Двата варианта на арибаловидните съдове – с издъжена щия и с ниска широка, щия, са представители на специфична група, вероятно с ритуални функции, които вероятно са произвеждани в Тракия. Бронзовият арибаловиден лекит Talcott Class от Мездра е един от малкото представители на на този тип съдове в Тракия.

Коментарът за бронзовия котел от Летница в контекста на последни проучванията на тези съдове в Тракия води да възприемане на становието, че този екземпляр вероятно е произведен в македонско ателие.

Бронзовата хютра от Дойренци, типична форма на гръцки битови съдове, е вторият пример от Тракия, който заедно с този от богатия гроб при Големаните (и сребърния съд от Якимова могила при Тополчане, пропуснат от автора), е още едно доказателство, че в Тракия гръцки форми се използват (в погребален контекст) с различна функция.

Финалните страници на тази обемиста глава са посветени на опит за обобщаване на наблюденията за произхода и времето на навлизане в изучавания регион на документираните съдове от благородни метали, с приемане на предлагани в предходните проучвания пътища по вода и суша. Предложена е хипотезата, че „Елинските изделия на торевтиката попадат в Северозападна Тракия по индиректен път – дипломатически дарове или плячка. ... Бронзовите съдове и някои сребърни съдове проникват в Северозападна Тракия чрез индиректни търговски контакти с гръцкия свят, които са осъществявани с участието на други тракийски племена.“ „Съдовете с атически, беотийски и коринтски произход, както и тези, произхождащи от Пропонтида, егейското крайбрежие, Кизик или Халкида показват наличието на контакти с центрове, които не са интензивни, за разлика от тези с Древна Македония [*по-горе* - „тесните икономически и културни връзки на Северозападна Тракия с Древна Македония“]. Данните от коментираните находки показват, че Северозападна Тракия не е напълно интегрирана с гръцките пазари, както е при останалите територии от Древна Тракия.“(болд. Т.С.)

Гл. IV. *Накити и тоалетни принадлежности.*

В уводния абзац е посочено, че обект на анализ в тази глава са: *венци, обеци, огърлици, пръстени, мъниста и стъклени висулки, златни апликации, висулки и фигурки, огледала и лъжички за козметика.* И следва да се очаква, че „Наличието на определени изделия в гробния инвентар или в отделна находка показва предпочитанията на местната аристокрация.“

Всъщност, обаче, на практика е налице - един златен венец от гробница 1/II в Могиланската могила; - един чифт златни обици от същата гробница; - една златна огърлица от съкровището от Владиня, Ловешко и една златна огърлица от гроб 4 D от ранно-елинистическия некропол при Бохот, Плевенско; - два бронзови пръстена от гробница 1/II и един бронзов пръстен от гробница 2/III в Могиланската могила и два бронзови пръстена от гроб 4 D на некропола при Бохот; - златни апликации са открити само в гробница 1/II в Могиланската могила, а златни висулки и фигурки има в инвентара на гробница 1/II и гробница 2/III в същата могила; - бронзово огледало и – две златни лъжички за козметика са открити също само в гробница 1/II пак там. От територията на Северозападна Тракия няма база за сравнение, защото освен артефактите от Могиланската могила, златните огърлици от Владиня и Бохот също са самотни в региона. Предметите от

гробница 1/II всъщност показват вкуса на преставителите на трибалската владетелска фамилия от времето на апогея ѝ, както предполагаме. Златният венец е знак-инсигния на представителя на тази фамилия, погребан там. Златните апликации част от аксесоари или обшивка на преставителни дрехи имат паралели сред богати погребения в Тракия и Македония, защото аристокрацията в двете страни следва сходни начини на самопредставяне. Те едва ли са обект на търговия, като и венеца и са вероятно специално изработвани от ювелири-специалисти. Златните лъжички, чиито функции, както се вижда от пространната информация могат дори да не една, но едва ли са обект на масова продукция. Пръстените от бронз са силно повредени и е трудно да се прецени, дали са обект на по-специални умения или продукция от по-масов характер. Двете златни огърлици също мат представителен и неконвенционален характер. Така че По-голямата част от артефактите са източник на информация най-вече за калтерни контакти влияния и взаимствания най-вече на аристократично ниво. При мънистата и стъклените висулки, които реално са широка разпространени при късно класическата и особено елинистическата епоха на Балканите и делеч извън тях Вероятно производствените центрове особено проз елинизма са много и тези артефакти биха могли да определим като част от търговски отношения, но откъде – накъде, едва ли сигурно. Тази група предмети е малобройна на цялата територия на Северозападна Тракия, защото по-сериозни , целенасочени разкопки на селища и некрополи видяхме едва през последните години.

Гл. V. *Въоръжение*. По принцип в глава с такава тематика има потенциал, защото защитното въоръжение е обект на стандартно производство и търговия. За съжаление, и тук, както при предходната глава обектите на анализ са малко. Шлемовете от Садовец, Баховица и Рогозен са случайни находки, без контекст. Шлемът от Плевен вече не съществува материално и написаното за него не може да се провери. Остава само шлемът от гробница 1/II в Могиланската могила, но точното му типологическо определяне не е сигурно, заради значителната му фрагментираност. На фона на пространното представяне на характеристиките и развитието на халкидския тип шлемове от Денис, може да се извлече информация по посока на обекта на изследване на докторската теза. Шлемът от Садовец е вероятно един от ранните представите на халкидските шлемове в Тракия от тип II, от V век. Вероятно е продукт на гръцка оръжейна работилница, но гадаенето къде точно, е лишено от смисъл. Как точно се е озовал в тази част на Тракия може само да се

гадае при липсата на контекст и реални други контексти с въоръжение от V век в региона, като основа за по-обективни предположения. Шлемовете от Северозападна Тракия са сравнително отдалечени от Североизточна и Южна Тракия, с райони с концентрация на находки от различни контексти. Шлемът от Баховица също има близки характеристики до ранните шлемове, които навлизат в Тракия по един възможните начини – покупка, заедно с воители воювали в региона (т.е. възможна плячка), а защо не и подарък. Поправките показват дългото му използване и поправки вече в тракийска среда, източник на наблюдения за направа на местни варианти на типа. Силната увреденост и големите участъци с допълващ материал за реставрацията на шлема от Рогозен, пречат за сигурно мнение, но има белези, които сочат неговото локално производство, едва ли точно в района на откриването му. Той е може би най-западната точка на халкидските шлемове в Тракийските земи на юг от Дунав.

Обобщение (Заклучителна глава)

В заключителния си текст докторантът е предложил обобщаване на данните от анализа и изводите си в петте глави на дисертацията, включвайки конкретни примери. Изтъквайки обективни обстоятелства като отдалечеността на региона и по-ниската степен на археологическата му проученост, което води до по-ниско ниво на обективни данни, той обосновава и изводите си за недостатъчна икономическа интегрираност на региона с гръцкия свят както останалите територии от Тракия, разположени в близост до елинските колонии. Същевременно се говори за „Наличието на изделия, произхождащи от ателиета по Егейското крайбрежие свидетелстват за тесните икономическите и културни контакти с района в средата - последната четвърт на IV в. пр. Хр. Елинските накити и тоалетни принадлежности се появяват в Северозападна Тракия по търговски път.“ Това противоречи на основния извод. Още повече, че зад тези накити и тоалетни принадлежности стоят единични екземпляри.

По мое мнение, Денис Борисов е успял да постигне, като цяло, поставената цел, осъществявайки определените задачи. Дисертационният труд е написан на добър език (за съжаление на места с тромав стил), с ползване на професионалната терминология, което допринася за цялостното възприемане на изложението. От текста на обемистата библиография на ползваната литература е видно, че той е добре запознат и ползва публикациите по общите и специфичните проблеми на изследването. Изследването на

голям брой, различни по характер групи артефакти, за които е натрупана значима по характер литература не е лесна работа. В работата си колегата е проявил критичност, с коректно отношение към различните тези и хипотези. В цялото изследване проличава умение за анализ на различни по характер източници и умение за синтезиране на мнение към проблеми от частен и общ характер.

От гледна точка подобряването на стила и прегледността на текстовете и ще посоча някои слабости: - Подробно повтаряне буквално на голяма част от обемистите описания в каталога; - повтаряне буквално на вече посочена информация за дата, произход и пр. на артефакт/група в абзац с форма на обобщение; - обратен (неправилен) словоред в първото изречение на даден абзац.

Авторефератът и автосправката за приносите отразяват коректно съдържанието и основните постижения и приноси в дисертацията на Денис Борисов.

Докторантът е автор на три научни публикации, пряко свързани с темата на дисертацията, от тях две вече излезли от печат, с което са изпълнени и надхвърлени изискванията за получаване на образователната и научна степен „доктор”, съгласно Закона за развитието на академичния състав в Република България.

В заключение, като имам пред вид цялостните качества на дисертационния труд на **Денис Даниелов Борисов**, заявявам пред уважаваното научно жури, че рецензираната работа притежава научни достойнства, отговаря на изискванията да му бъде присъдена образователната и научна степен „Доктор” и ще гласувам за това.

31.05.2024 г.

проф. д-р Тотко Стоянов

